

**Wojewódzki
Urząd Pracy
w Lublinie**

**Sytuacja długotrwale bezrobotnych na rynku pracy
województwa lubelskiego**

Lublin, lipiec 2020 r.

Opracowanie

Iwona Wójcik

Wydział Badań i Analiz

Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie

Copyright by Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie

Publikacja jest dostępna bezpłatnie

Publikacja elektroniczna: <https://wuplublin.praca.gov.pl/tematyczne-zestawienia-statystyczne>

Przedruk w całości lub w części oraz wykorzystanie danych statystycznych w druku dozwolone wyłącznie z podaniem źródła

Lublin 2020

Spis treści

Definicja zjawiska długotrwałego bezrobocia	4
Przestrzenne i czasowe uwarunkowania długotrwałego bezrobocia	8
Analiza populacji długotrwałe bezrobotnych w województwie lubelskim	13
Miejsce zamieszkania i wiek długotrwałe bezrobotnych	15
Wykształcenie długotrwałe bezrobotnych	16
Staż pracy długotrwałe bezrobotnych.....	18
Długotrwałe bezrobotni według zawodów	20
Długotrwałe bezrobotni a prawo do zasiłku.....	21
Podjęcia pracy przez długotrwałe bezrobotnych	22
Długotrwałe bezrobocie a regionalna polityka rynku pracy.....	22
Programy regionalne i programy specjalne	23
Programy współfinansowane ze środków Unii Europejskiej.....	25
Podsumowanie	26

Definicja zjawiska długotrwałego bezrobocia

Zjawisko długotrwałego bezrobocia stanowi istotny problem i wyzwanie dla współczesnego, nie tylko polskiego rynku pracy. Doświadczenie pokazuje, że osoby długotrwale bezrobotne są z różnych przyczyn jedną z najtrudniejszych grup w kontekście aktywizacji zawodowej. Przywrócenie na rynek pracy bywa w przypadku długotrwale bezrobotnych szczególnie długie i kosztowne.

Aby dobrze przeanalizować długotrwale bezrobocie, należy najpierw precyzyjnie zdefiniować to zjawisko, zwłaszcza, że definicje, w zależności od badającego je podmiotu, nie są tożsame. Warto mieć to na uwadze, porównując dane statystyczne dotyczące zjawiska długotrwałego bezrobocia.

Bezrobotnym długotrwale według BAEL (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności GUS) jest osoba poszukująca pracy przez okres 13 miesięcy i dłużej.

Według Eurostatu długotrwale bezrobocie (long-term unemployment) oznacza poszukiwanie zatrudnienia przez okres 12 miesięcy i więcej. Wskaźnik bezrobocia długotrwałego mierzy udział bezrobotnych poszukujących pracy przez co najmniej 12 miesięcy w populacji aktywnej zawodowo w wieku od 15 do 74 lat. Ludność aktywna zawodowo obejmuje osoby zatrudnione i bezrobotne. Bezrobotni natomiast są definiowani jako wszystkie osoby, które pozostawały bez zatrudnienia w tygodniu referencyjnym, pozostawały w gotowości do pracy oraz aktywnie szukały pracy w ciągu ostatnich czterech tygodni lub już znalazły pracę, z zamiarem jej rozpoczęcia w ciągu najbliższych trzech miesięcy. Okres bezrobocia definiuje się jako czas poszukiwania pracy lub czas od ostatniego zatrudnienia (jeśli jest krótszy niż czas spędzony na poszukiwaniu pracy).¹

Z kolei ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy jako długotrwale bezrobotną uznaje, zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 5, osobę pozostającą w rejestrach urzędów pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych. Według ww. ustawy termin ten obejmuje zatem szersze grono osób.

¹ Na podstawie: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Long-term_unemployment

Ponadto, przepisy ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, długotrwale bezrobotnych zaliczają do kategorii osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Oznacza to, że mogą mieć oni większe niż przeciętne trudności ze znalezieniem zatrudnienia, w związku z czym mają oni pierwszeństwo w korzystaniu z wielu możliwości aktywizacji zawodowej.

W praktyce długotrwale pozostawanie bez pracy często stanowi ogromne obciążenie psychiczne, prowadząc do obniżenia poczucia własnej wartości i samooceny. Z upływem czasu zazwyczaj też jest coraz trudniej znaleźć i utrzymać zatrudnienie. Długotrwale bezrobotni „wypadają” na dobre z rynku pracy, stają się również niestety mniej atrakcyjni dla potencjalnych pracodawców. Doświadczenie pokazuje też, że prawdopodobieństwo znalezienia pracy maleje wraz z upływem czasu pozostawania w rejestrach bezrobotnych.

To wszystko może rodzić kolejne problemy w postaci skrajnego wyobcowania oraz niechęci do podejmowania jakiegokolwiek aktywności na rynku pracy.

Skutki długotrwałego bezrobocia ponosi zarówno sam bezrobotny, jak i jego najbliższe otoczenie, przede wszystkim rodzina. Może to być zarówno frustracja, obniżenie standardu życia, a nawet nałogi i wykluczenie społeczne.

Jeśli chodzi zaś o konsekwencje, jakie długotrwałe bezrobocie ma dla całego społeczeństwa to są one przede wszystkim natury ekonomicznej. Zjawisko to bowiem wpływa na rozwój szarej strefy, generuje koszty i obciąża budżet państwa.

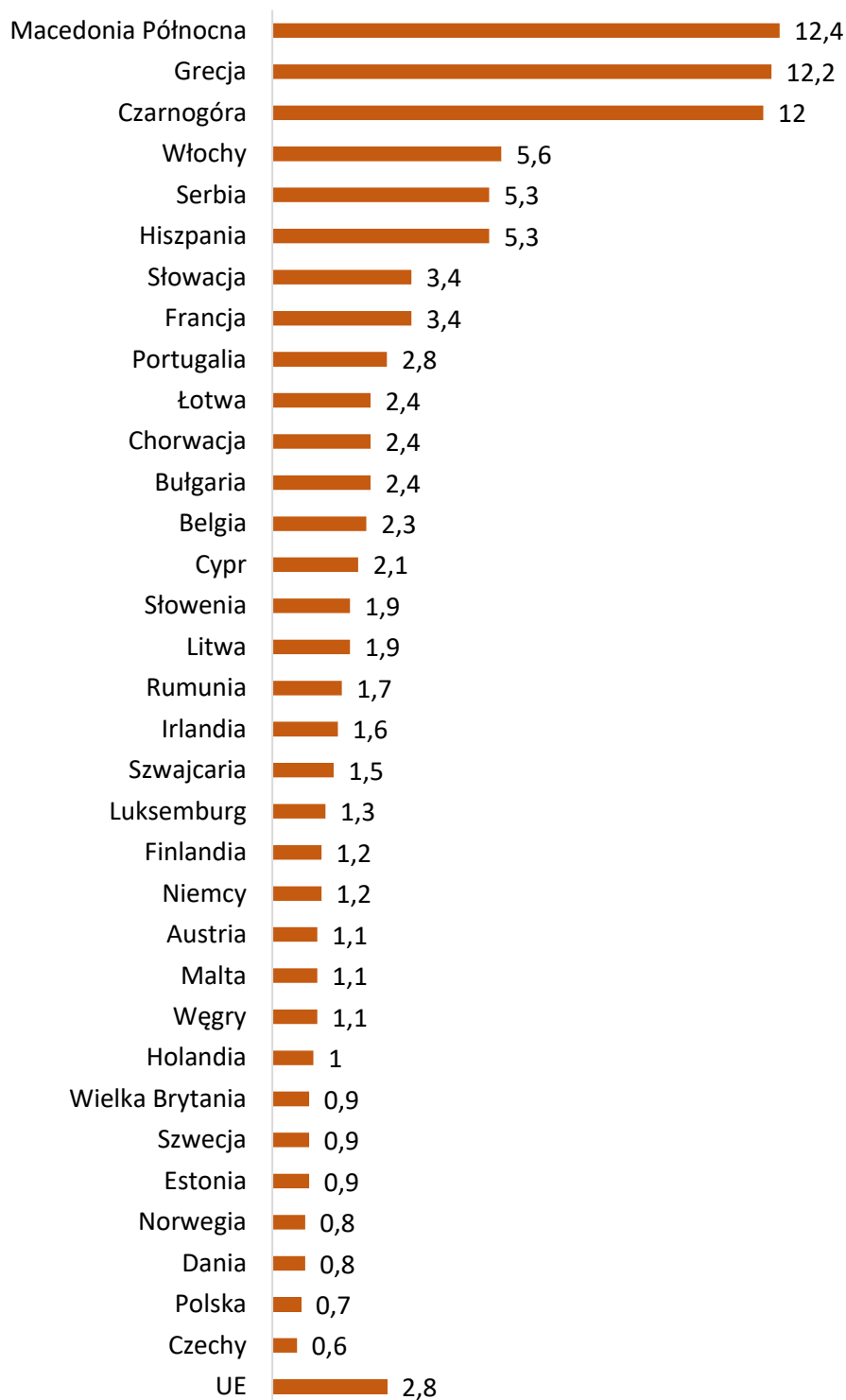
Walka z długotrwałym bezrobociem jest niezwykle trudna. Z doświadczeń osób pracujących z długotrwale bezrobotnymi wynika, iż aktywizacja tej grupy powinna przebiegać dwutorowo, co oznacza, że obok poszukiwania zatrudnienia, niezwykle istotne jest wzmocnienie sfery psychicznej osoby bezrobotnej – poczucia własnej wartości oraz budowanie pozytywnej motywacji do zmian.

Skala bezrobocia długotrwałego w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej wygląda korzystnie. Według metodyki Eurostatu, w naszym kraju wskaźnik długotrwałego bezrobocia wynosi 0,7% i jest to, biorąc pod uwagę sytuację w pozostałych państwach, bardzo dobry wynik. Niższe bezrobocie długotrwale (0,6%) mają tylko Czechy. W zdecydowanej większości europejskich krajów wskaźniki są wyższe, w niektórych przypadkach nawet kilkunastokrotnie. Zdecydowanie największy problem z długotrwałym bezrobociem mają

państwa leżące na południu Europy – Macedonia Północna, Grecja i Czarnogóra, ale także Włochy. Skala zjawiska jest zatem zróżnicowana w poszczególnych krajach, ale można stwierdzić, iż jest to problem Unii Europejskiej jako całości, a walka z długotrwałym bezrobociem jest jednym z priorytetów Komisji Europejskiej. W ostatnich latach mamy wprawdzie do czynienia ze stopniowym spadkiem długotrwałego bezrobocia w UE (na koniec 2013 r. wskaźnik ten wynosił 5,1%, w 2017 r. 2,9%, a w 2019 2,8%), jednak wciąż jest ono wyższe niż w latach poprzedzających kryzys ekonomiczny.²

² Na podstawie danych Eurostatu – ec.europa.eu

Wykres 1. **Wskaźnik bezrobocia długotrwałego w krajach Unii Europejskiej w 2019 r. według metodyki Eurostatu**

* długotrwale bezrobotnym, wg metodologii Eurostatu jest osoba w wieku 15-74 lata (16-74 lata w Hiszpanii, Islandii, Norwegii oraz UK) pozostająca bez zatrudnienia oraz aktywnie poszukująca pracy przez okres minimum 12 ostatnich miesięcy.

W latach 2007–2013 liczba mieszkańców Europy, którzy przez ponad rok pozostawali bez pracy podwoiła się. W kolejnych latach, dzięki ożywieniu gospodarczemu, tendencje na rynku pracy uległy poprawie, ale wskaźniki dotyczące długotrwałego bezrobocia nadal pozostały niezadowalające. Dlatego w 2016 r. przyjęte zostało zalecenie Rady w sprawie integracji osób długotrwale bezrobotnych na rynku pracy. Jego celem było rozwiązanie tego problemu za pomocą środków, które pomagają przyspieszyć powrót do pracy w perspektywie krótko i średnioterminowej. W zaleceniu wezwano państwa członkowskie, aby:

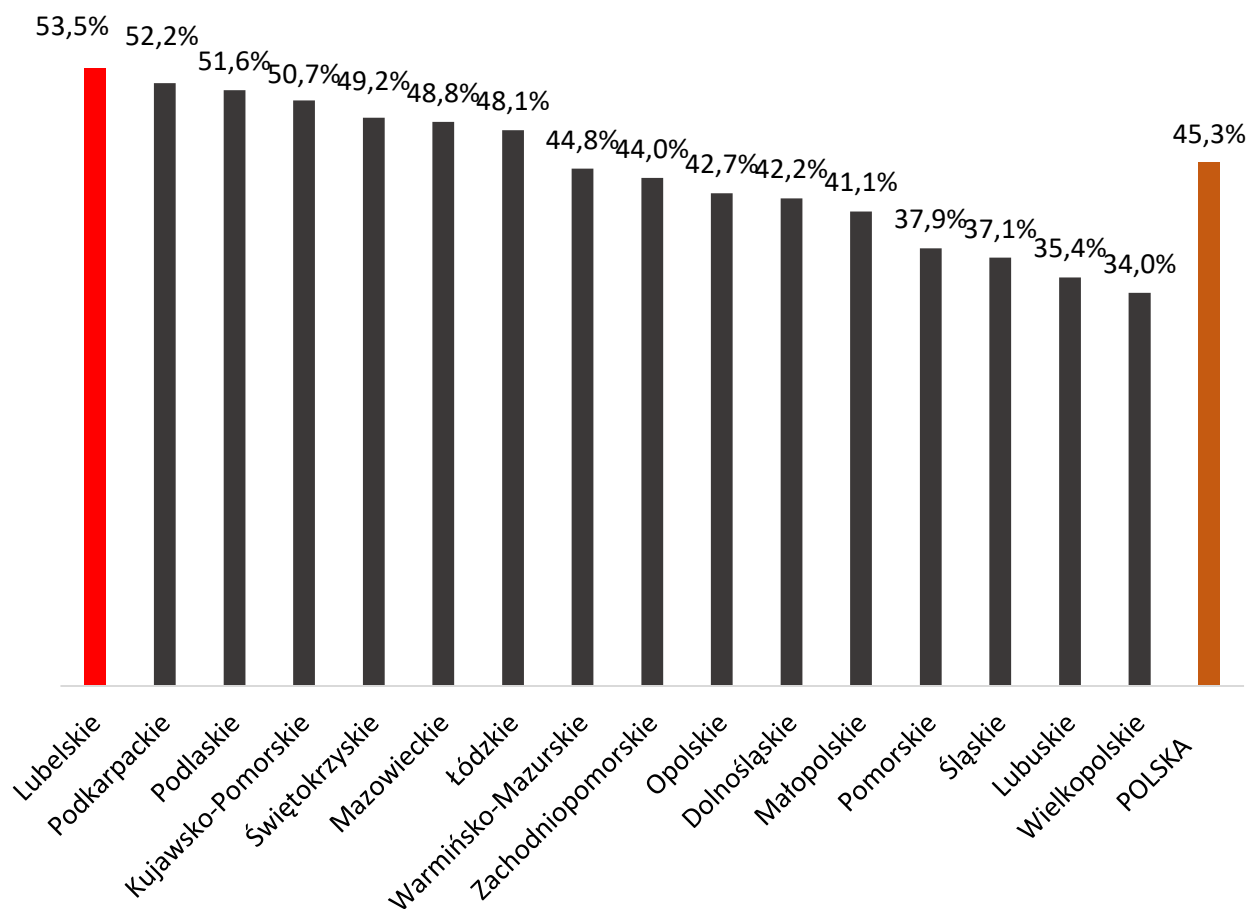
- zachęcały osoby długotrwale bezrobotne do rejestrowania się w urzędach pracy;
- zwiększyły indywidualne wsparcie dla osób długotrwale bezrobotnych za pomocą szczegółowej oceny potrzeb i zapewniły takim osobom zawarcie umowy w sprawie integracji na rynku pracy najpóźniej w ciągu 18 miesięcy;
- zapewniły lepszą ciągłość wsparcia dzięki koordynacji usług dla osób długotrwale bezrobotnych przez punkt kompleksowej obsługi;
- stymulowały i rozwijały partnerstwa między pracodawcami, partnerami społecznymi, służbami zatrudnienia, służbami socjalnymi, organami publicznymi oraz organizatorami kształcenia i szkolenia, a także rozwijały usługi dla pracodawców.³

Przestrzenne i czasowe uwarunkowania długotrwałego bezrobocia

W ostatnich latach obserwujemy sukcesywnie zmniejszające się wskaźniki dotyczące bezrobocia rejestrowanego. Sytuacja ta dotyczy również naszego województwa. Oczywiście należy w tym miejscu uwzględnić bezprecedensowe wydarzenie, jakim był wybuch pandemii COVID 19 w marcu 2020 r. i związane z tym faktem restrykcje dla firm. Te kwestie miały bowiem określony wpływ na rynek pracy. Niemniej jednak długotrwale bezrobocie wciąż pozostaje jednym z najważniejszych problemów z jakimi musi się zmierzyć współczesny rynek pracy, także lubelski. Co więcej, według statystyk, w województwie lubelskim problem ten jest szczególnie istotny. Jak pokazują dane, województwo lubelskie zajmuje niechlubną pierwszą pozycję w kraju, jeśli chodzi o odsetek osób długotrwale bezrobotnych wśród wszystkich zarejestrowanych.

³ Sprawozdanie Komisji dla Rady. Ocena zalecenia Rady w sprawie integracji osób długotrwale bezrobotnych na rynku pracy. Bruksela 11.04.2019 r.

Wykres 2. **Odsetek długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie zarejestrowanych – województwo lubelskie na tle kraju**

*źródło: psz.praca.gov.pl , stan na 31.05.2020 r.

W skali całego kraju ponad 40% bezrobotnych to osoby długotrwale pozostające bez zatrudnienia. W województwie lubelskim jest to ponad połowa (53,5%) wszystkich bezrobotnych.

Nieco niższe wskaźniki mają dwa sąsiadujące z lubelskim województwa – podkarpackie (52,2%) i podlaskie (51,6%). Na drugim końcu zestawienia znajdują się województwa: wielkopolskie (34,0% długotrwale bezrobotnych) oraz lubuskie (35,4%).

Analizując z kolei bezwzględne liczby długotrwale bezrobotnych, województwo lubelskie zajmuje trzecią pozycję w kraju (po województwach: mazowieckim i podkarpackim), jednak w tym przypadku należy uwzględnić przede wszystkim wielkości województw i liczby mieszkańców, dlatego to porównanie jest mniej miarodajne dla badania skali zjawiska.

Dynamika długotrwałego bezrobocia jest zbliżona w skali kraju, jak i każdego z województw. W 2019 r. w stosunku do roku poprzedniego, liczba długotrwałe bezrobotnych w każdym z województw spadła, w niektórych (jak na przykład województwo kujawsko-pomorskie) nawet znacząco, aby w połowie 2020 znów nieznacznie wzrosnąć, co spowodowane jest zapewne wybuchem pandemii COVID 19. Ogólne pogorszenie się sytuacji na rynku pracy i czasowe „zamrożenie” gospodarki pogorszyły również sytuację osób długotrwałe bezrobotnych, które i tak mają większe trudności ze znalezieniem, a potem utrzymaniem zatrudnienia.

Tabela 1. Liczba długotrwałe bezrobotnych oraz odsetek długotrwałe bezrobotnych wśród ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w poszczególnych województwach

region	31.12.2018 r.		31.12.2019 r.		31.05.2020 r.	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Dolnośląskie	31 297	49,8	26 783	47,8	28 301	42,2
Kujawsko-Pomorskie	42 021	57,8	35 460	55,4	36 200	50,7
Lubelskie	42 962	57,7	38 514	55,5	40 464	53,5
Lubuskie	10 063	45,3	7 774	42,0	8 195	35,4
Łódzkie	35 062	53,1	30 386	51,7	31 674	48,1
Małopolskie	36 078	50,5	30 038	48,0	32 084	41,1
Mazowieckie	75 032	55,0	64 735	52,5	68 173	48,8
Opolskie	11 421	50,4	10 015	47,8	10 613	42,7
Podkarpackie	47 197	56,9	41 520	55,0	44 689	52,2
Podlaskie	21 238	57,7	18 346	55,1	19 092	51,6
Pomorskie	20 048	43,5	17 688	42,3	19 615	37,9
Śląskie	39 097	48,8	29 024	43,6	31 046	37,1
Świętokrzyskie	22 275	50,5	21 099	50,2	22 410	49,2
Warmińsko-Mazurskie	27 869	52,4	22 439	49,1	23 949	44,8
Wielkopolskie	21 825	42,9	18 111	39,1	20 021	34,0
Zachodniopomorskie	23 750	51,6	20 506	49,1	21 956	44,0
Polska	507 235	52,4	432 438	49,9	458 482	45,3

*źródło: psz.praca.gov.pl

Ciekawe wnioski możemy wyciągnąć przyglądając się danym dotyczącym długotrwałego bezrobocia w BAEL. Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) jest jednym z podstawowych badań prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny umożliwiającym bieżącą ocenę stopnia wykorzystania zasobów pracy, a zarazem pozwalającym na szerszą charakterystykę poszczególnych grup ludności wyróżnionych ze względu na ich status na rynku pracy (pracujący, bezrobotni) lub pozostających poza rynkiem pracy (bierni

zawodowo).⁴ Ponieważ metodyka badania zjawiska jest odmienna, wysokości wskaźników są nieco inne, ale tendencje podobne. W porównaniu z rokiem 2019, w bieżącym roku mamy do czynienia ze wzrostem liczby osób pozostających bez pracy od 12 do 24 miesięcy, ale spadkiem liczby bezrobotnych powyżej 24 miesięcy. Tendencja ta dotyczy zarówno województwa lubelskiego, jak i kraju, chociaż w Polsce, co warto zaznaczyć, wskaźniki procentowe zmniejszyły się. W województwie lubelskim odsetek osób bezrobotnych pozostających bez pracy od 12 do 24 miesięcy zwiększył się o 0,4 punktu proc. Wynika to najprawdopodobniej z faktu, iż w skali województwa nastąpił stosunkowo niższy przyrost bezrobotnych ogółem, w związku z czym osoby bezrobotne od 12 do 24 miesięcy stanowią większy odsetek wszystkich zarejestrowanych.

Tabela 2. **Długotrwałe bezrobocie wg BAEL**

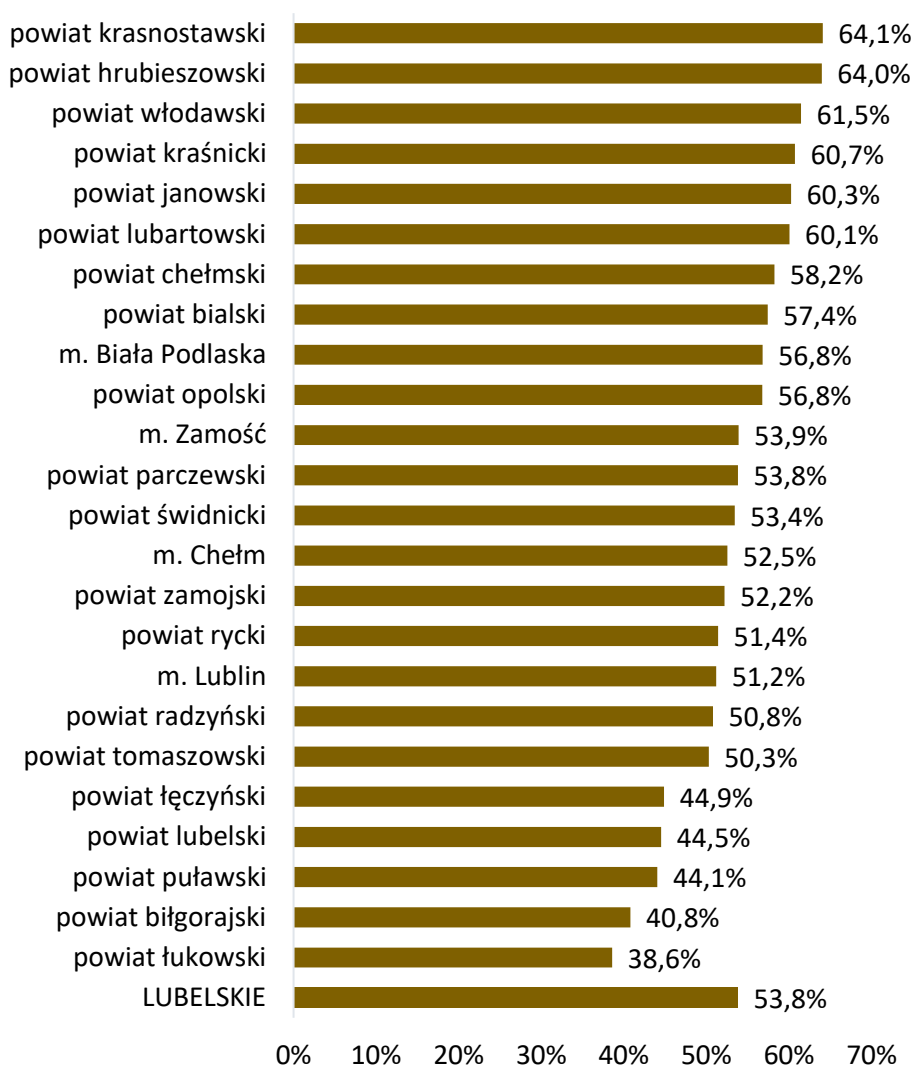
	Lubelskie		Polska	
	I kwartał 2020	IV kwartał 2019	I kwartał 2020	IV kwartał 2019
Bezrobotni zarejestrowani; ogółem	71 409	69 379	909 442	866 374
Bezrobotni zarejestrowani według czasu pozostawania bez pracy; 12-24 miesięcy	10 936	10 361	132 713	127 706
	15,3%	14,9%	14,6%	14,7%
Bezrobotni zarejestrowani według czasu pozostawania bez pracy; powyżej 24 miesięcy	18 731	18 955	198 214	201 174
	26,2%	27,3%	21,8%	23,2%

*opracowano na podstawie danych GUS

Długotrwałe bezrobocie w województwie lubelskim charakteryzuje się dość dużym zróżnicowaniem przestrzennym. Różnica między powiatem z najwyższym a powiatem z najniższym odsetkiem wynosi 25,5 punktów proc. Na koniec pierwszego półrocza 2020 r. najwyższy odsetek długotrwałe bezrobotnych w ogólnej liczbie zarejestrowanych odnotowano w powiecie krasnostawskim (64,1%), hrubieszowskim (64,0%) oraz włodawskim (61,5%). Na drugim biegunie, z najniższym wskaźnikiem bezrobocia długotrwałego w województwie znajduje się powiat łukowski (38,6%), a tuż za nim biłgorajski (40,8%). W pozostałych powiatach odsetek długotrwałe bezrobotnych zawiera się w przedziale od 44,1 do 60,7%.

⁴Źródło: [Zeszyt metodologiczny. Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności](#)

Wykres 3 **Długotrwałe bezrobocie w województwie lubelskim według powiatów**

*źródło Stan bezrobocia w województwie lubelskim, Czerwiec 2020, Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie

Analiza dynamiki zjawiska długotrwałego bezrobocia w ostatnich 10 latach pokazuje, iż najwyższe wartości tego wskaźnika odnotowywane były dokładnie w połowie analizowanego okresu. Wskaźnik długotrwałego bezrobocia w ciągu ostatnich 10 lat, po osiągnięciu maksimum w 2014 r. (62,5%) niemalże powrócił do wartości z 2010 r. Według stanu na koniec I półrocza 2020 r., wskaźnik długotrwałego bezrobocia w województwie wyniósł 53,8%. - w grudniu 2010 r. było to 51,7%.

Najwięcej długotrwałe bezrobotnych odnotowano w roku 2013, kiedy to także ogólna liczba wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych była najwyższa, biorąc pod uwagę okres ostatnich 10 lat. Jednak w 2014 r. nastąpił znaczący spadek liczby wszystkich bezrobotnych, co nie pociągnęło za sobą równie istotnego spadku osób długotrwałe bezrobotnych. W

konsekwencji odsetek długotrwale bezrobotnych jeszcze się zwiększył, chociaż ich liczba zmalała. Od tego czasu mamy do czynienia z systematycznym spadkiem wskaźnika długotrwałego bezrobocia, aż do końca 2019 r. Pierwsza połowa 2020 r. jest o tyle interesująca, że liczba długotrwale bezrobotnych wzrosła, ale ich odsetek wśród wszystkich zarejestrowanych zmniejszył się. Wynika to z faktu, iż najwyższy przyrost bezrobotnych, spowodowany epidemią COVID 19, dotyczył osób, które nie zaliczają się do długotrwale bezrobotnych. W związku z tym odsetek zmniejszył się.

Tabela 3 Długotrwale bezrobocie w województwie lubelskim w latach 2010-2019 (stan na koniec grudnia) i w 2020 r. (stan na koniec czerwca).

rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	06.2020
liczba długotrwale bezrobotnych	61 852	68 564	74 064	79 555	73 026	65 635	58 418	48 214	42 962	38 514	40 464
odsetek długotrwale bezrobotnych	51,7 %	56,0%	56,5%	59,4%	62,5%	60,8%	61,1 %	59,4 %	57,7 %	55,5 %	53,8%
liczba bezrobotnych ogółem	119 709	122 441	131 125	134 042	116 869	107 895	95 596	81 221	74 449	69 379	75 733

*opracowanie na podstawie sprawozdań MRPiPS 01

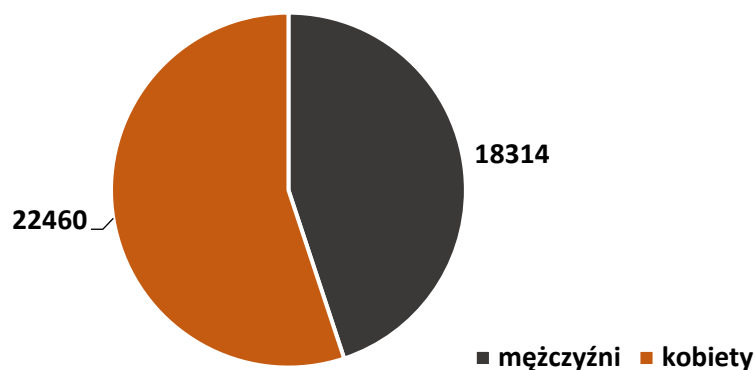
Na podstawie powyższych danych trudno prognozować, jak wskaźnik ten może zmieniać się w najbliższej przyszłości. Z pewnością jednak nieco trudniejsza niż w ostatnich kilku latach, sytuacja na rynku pracy, związana głównie z epidemią, nie działa na korzyść długotrwale bezrobotnych, którzy i tak mają większe niż przeciętne trudności ze znalezieniem zatrudnienia.

Analiza populacji długotrwale bezrobotnych w województwie lubelskim

Wśród długotrwale bezrobotnych w województwie lubelskim dominują kobiety, stanowiące 55,1% populacji. Podobna tendencja właściwie utrzymuje się od wielu lat, chociaż do końca 2019 r. odsetek kobiet wśród długotrwale bezrobotnych stopniowo wzrastał (w grudniu ubiegłego roku wynosił 56,0%, rok wcześniej 55,4%, w 2015 roku 51,1%, a w 2010 - 53,2%). Obniżenie się odsetka kobiet wśród długotrwale bezrobotnych wynika z faktu, iż w ciągu I półrocza 2020 r. liczba długotrwale bezrobotnych kobiet wzrosła o 4,1%, a liczba długotrwale bezrobotnych mężczyzn o 8,1%.

Warto zaznaczyć, iż w odniesieniu do danych krajowych dotyczących długotrwałego bezrobocia, sytuacja kobiet jest w województwie lubelskim nieco korzystniejsza. W kraju na koniec 2019 r. wśród długotrwałe bezrobotnych kobiety stanowiły bowiem aż 59,8%, podobnie rok wcześniej – 60,0%. Według stanu na dzień 31 maja 2020 r., odsetek kobiet wśród długotrwałe bezrobotnych wyniósł 59,3%.

Wykres 4. Długotrwałe bezrobocie w województwie lubelskim według płci

*stan na 30.06.2020 r.

Miejsce zamieszkania i wiek długotrwałe bezrobotnych

Wśród długotrwałe bezrobotnych w województwie lubelskim przeważają mieszkańcy obszarów wiejskich. Według stanu na dzień 31.12.2019 r. długotrwałe bezrobotni zamieszkali na wsi w liczbie 21 471 stanowili 55,7% wszystkich długotrwałe bezrobotnych. W skali kraju sytuacja wygląda odmiennie – większość (51,7%) długotrwałe bezrobotnych to mieszkańcy miast.

Wśród długotrwałe bezrobotnych od lat przeważają osoby z młodszych kategorii wiekowych.

Tabela 4. Wiek długotrwałe bezrobotnych w województwie lubelskim

kategorie wiekowe	2015	2016	2017	2018	2019	I kwartał 2020
18-24 lata	11,3%	9,7%	8,6%	8,0%	7,9%	7,8%
25-34 lata	30,5%	29,4%	29,5%	29,2%	28,0%	28,0%
35-44 lata	22,8%	23,1%	24,2%	24,8%	25,3%	25,3%
45- 54 lata	18,5%	18,6%	19,2%	19,0%	19,3%	19,6%
55-59 lat	11,1%	11,9%	11,7%	11,7%	11,6%	11,5%
60 lat i więcej	5,7%	7,3%	6,7%	7,3%	7,9%	7,8%

*opracowano na podstawie sprawozdań MRPIPS- 01, Załącznik Nr 1

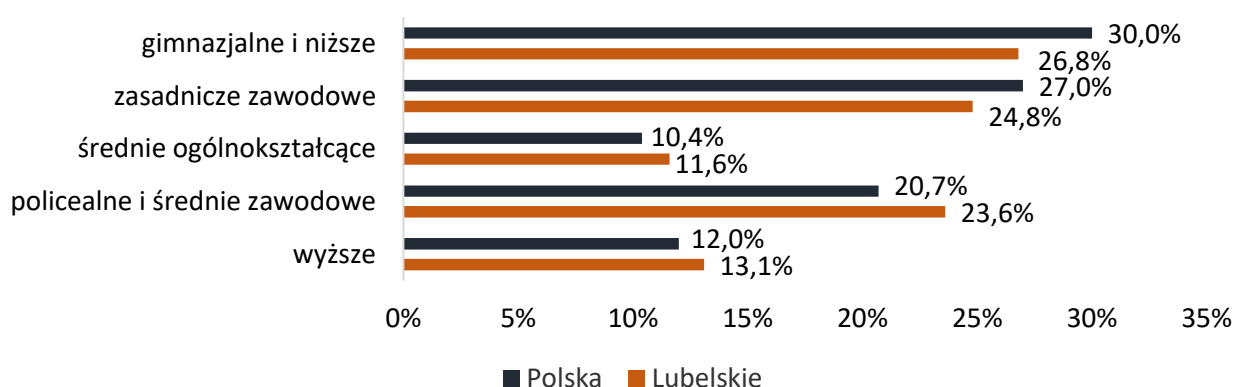
Odsetek osób w wieku 25-34 lata w ciągu ostatnich 5 lat utrzymuje się w okolicach 30%. Łącznie bezrobotni w wieku największej mobilności zawodowej, tj. do 45 roku życia to niezmiennie od kilku lat około 60% wszystkich długotrwałe bezrobotnych. Odsetki w grupach 18-24 lata i 25-34 lata na przestrzeni ostatnich lat stopniowo zmniejszają się, na niekorzyść grupy w wieku 35-44 lata, w której tendencja jest odwrotna. Nieznacznie zwiększa się też odsetek osób w wieku 45- 54 lata oraz długotrwałe bezrobotnych powyżej 60 roku życia. W skali kraju, podobnie, jak w województwie lubelskim, wśród długotrwałe bezrobotnych dominują osoby do 45 roku życia. Na koniec I kwartału 2020 r. stanowili oni 57,3% całej

populacji długotrwale bezrobotnych (w województwie lubelskim 61,1%), a na koniec 2019 r. dokładnie 60% (województwo lubelskie – 61,2%). Najlicniejszą grupę zarówno w skali województwa, jak i w kraju, stanowią osoby w wieku 25-34 lata. W województwie lubelskim na koniec I kwartału 2020 stanowili oni 28,0% wszystkich bezrobotnych długotrwale, zaś w skali kraju 25,4%.

Wykształcenie długotrwale bezrobotnych

Odpowiednie wykształcenie wydaje się mieć bardzo istotne, a często wręcz kluczowe znaczenie w kontekście bezrobocia i poszukiwania pracy. Samo posiadanie wyższego wykształcenia nie gwarantuje znalezienia pracy, nie wyklucza długotrwałego bezrobocia, choć generalnie zmniejsza takie prawdopodobieństwo. Potwierdzają to dane statystyczne na wykresie.

Wykres 5. **Wykształcenie długotrwale bezrobotnych**

*stan na 31.03.2020 r., opracowano na podstawie sprawozdań MRPIPS-01, Załącznik Nr 1 oraz danych statystycznych zamieszczonych na stronie psz.praca.gov.pl

Analiza poziomu wykształcenia długotrwale bezrobotnych pokazuje, że wskaźniki rozkładają się podobnie na poziomie województwa lubelskiego i kraju. Zarówno w województwie, jak i w statystykach krajowych, najlicniejszą kategorię długotrwale bezrobotnych stanowią osoby posiadające najniższy poziom wykształcenia – gimnazjalne i niższe. W całej Polsce stanowią one 30,0% populacji długotrwale bezrobotnych, na poziomie wojewódzkim nieco mniej – 26,8%. Bezrobotni posiadający wykształcenie zasadnicze zawodowe to ¼ długotrwale bezrobotnych w województwie oraz 27% tej populacji na poziomie kraju. Można zauważyć, że zarówno na poziomie krajowym, jak i w województwie, ponad połowa długotrwale bezrobotnych nie ma średniego wykształcenia.

Zaledwie co dziesiąty długotrwale bezrobotny legitymuje się wykształceniem średnim ogólnokształcącym, ale wynika to z faktu, że w ogóle niewiele osób posiada ten rodzaj wykształcenia.

Długotrwale bezrobocie dotyka również osoby z wyższym wykształceniem. Na koniec I kwartału 2020 r. w województwie lubelskim długotrwale bezrobotni posiadający wyższe wykształcenie stanowili 13,1% wszystkich bezrobotnych długotrwale, w kraju nieco mniej – 12,0%.

Staż pracy długotrwanie bezrobotnych

Jednym z kluczowych problemów związanych z aktywizacją zawodową długotrwanie bezrobotnych jest niewielkie doświadczenie zawodowe tych osób, a w wielu przypadkach całkowity jego brak.

Tabela 5 **Staż pracy długotrwanie bezrobotnych**

staż pracy	30.06.2019		30.06.2020	
	liczba	%	liczba	%
do 1 roku	10 360	25,9%	10 924	26,8%
1-5	8 418	21,1%	9 071	22,2%
5-10	4 770	11,9%	4 907	12,0%
10-20	4 647	11,6%	4 690	11,5%
20-30	2 503	6,3%	2 329	5,7%
30 lat i więcej	561	1,4%	555	1,4%
bez stażu	8 664	21,7%	8 298	20,4%

* opracowano na podstawie sprawozdań MRPiPS- 01, Załącznik Nr 1

Dane w tabeli pokazują, iż prawie połowa bezrobotnych pozostających długotrwanie w rejestrach urzędów pracy nigdy nie pracowała lub ich staż zawodowy jest krótszy niż 1 rok. Co piąty długotrwanie bezrobotny może wykazać się stażem pracy od 1 do 5 lat. Nieliczne osoby z omawianej kategorii posiadają staż pracy 20-30 lat, a jeszcze rzadziej długotrwanie bezrobotni legitymują się ponad 30-letnim stażem zatrudnienia.

W skali kraju sytuacja wygląda podobnie - 40,5% długotrwanie bezrobotnych to osoby bez doświadczenia zawodowego lub z krótkim stażem pracy (1-5 lat), wieloletnie doświadczenie zawodowe posiada niewielka część analizowanej populacji.⁵

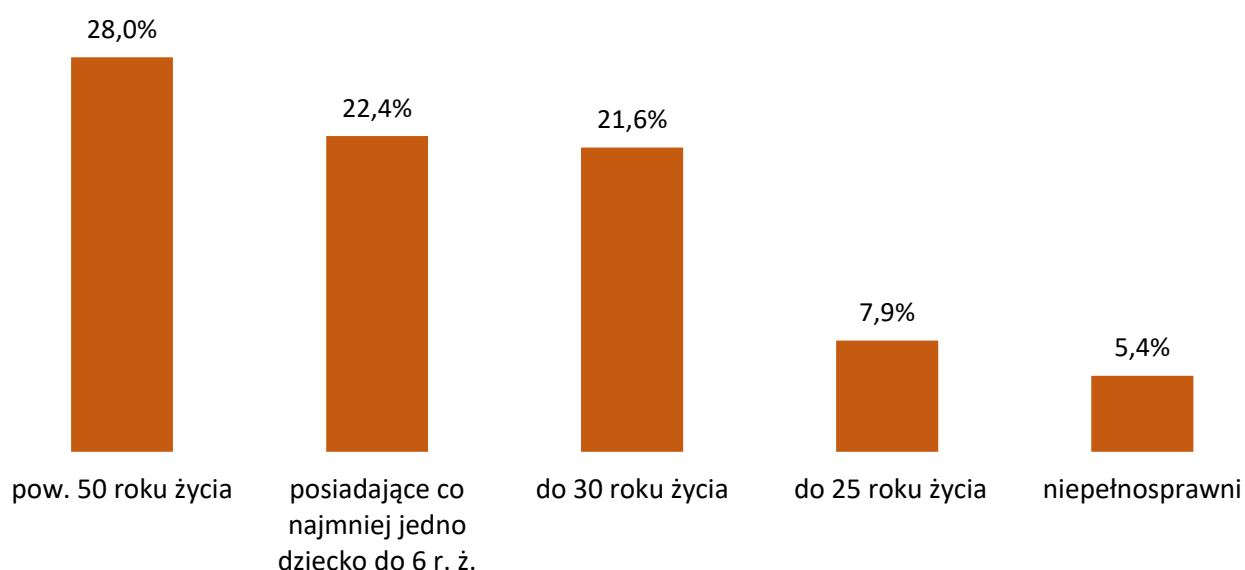
Taki rozkład danych potwierdza tezę, iż doświadczenie zawodowe stanowi jeden z kluczowych czynników wpływających na możliwości znalezienia i utrzymania pracy. Choć rynek pracy w ostatnim czasie znacząco się zmienił, pojawiało się więcej ofert pracy, to osoby bez doświadczenia zawodowego lub z krótkim stażem pracy nadal mają duże trudności z aktywizacją zawodową. Wynika to z prostej przyczyny – pracodawcy wśród podstawowych wymagań dotyczących kandydatów do pracy zazwyczaj wymieniają doświadczenie zawodowe, nawet niekoniecznie na stanowisku, o które osoba poszukująca pracy się stara, ale nawet jakiegokolwiek. Osoba bez wymaganego doświadczenia zawodowego ma ogromny problem, ponieważ taka sytuacja tworzy swego rodzaju błędne koło – bezrobotny aby zdobyć doświadczenie, musi pracować, ale bardzo trudno mu znaleźć pracodawcę, który zechce go zatrudnić. Dlatego, w odniesieniu do długotrwanie bezrobotnych

⁵ Dane wg stanu na dzień 31.03.2020 r.

nie posiadających wymaganego doświadczenia zawodowego, najbardziej efektywnym wsparciem mogą być wszelkie programy stażowe oraz subsydiowane zatrudnienie, które pomogą je zdobyć.

Posiadanie odpowiedniego wymiaru stażu pracy to także umiejętność odnalezienia się na danym stanowisku pracy, umiejętność współpracy z innymi, ale także posiadanie pewnego „nawyku pracy”. Są to kwestie, które czasami mogą mieć wręcz kluczowe znaczenie, jeśli nie w samym znalezieniu, to na pewno w utrzymaniu zatrudnienia. Skuteczna aktywizacja zawodowa oznacza bowiem nie tylko samo znalezienie pracy i opuszczenie rejestru bezrobotnych, ale ma ona za zadanie trwały powrót (czasem wejście) osoby bezrobotnej na rynek pracy, a więc także, a może przede wszystkim umiejętność utrzymania zatrudnienia. Długotrwale bezrobotni już przez sam wymiar czasu bez zatrudnienia są zaliczani do osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy, jednak dla części z nich nie jest to jedyne kryterium zaliczające je do tej kategorii bezrobotnych.

Wykres 6. Długotrwale bezrobotni według innych kryteriów osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy

*opracowano na podstawie sprawozdań MRPiPS- 01, Załącznik Nr 1 za II kwartał 2020 r.

Wśród osób długotrwale bezrobotnych 28% ukończyło 50 rok życia, 22,4% jest rodzicem przynajmniej dla jednego dziecka niepełnosprawnego do 18 roku życia, 21,6% to osoby

młode – do 30 roku życia, przy czym 7,9% nie ukończyło 25 roku życia. Niepełnosprawni stanowią ponad 5% długotrwale bezrobotnych.

Powyższe dane pokazują, że część osób, obok długotrwałego bezrobocia, mierzy się z innymi, dodatkowymi wyzwaniami, które również mogą znacząco zmniejszać szanse na zatrudnienie.

Długotrwale bezrobotni według zawodów

Długotrwale bezrobocie to wypadkowa różnych czynników. Znaczenie ma tutaj nie tylko wiek, wykształcenie, doświadczenie zawodowe czy sytuacja osobista. Poniższe zestawienie przedstawia zawody wykonywane przed osoby długotrwale bezrobotne przed rejestracją w powiatowym urzędzie pracy.

Tabela 6. Zawody z najwyższą liczbą długotrwale bezrobotnych w województwie lubelskim

Zawód wykonywany bezpośrednio przed rejestracją	Liczba długotrwale bezrobotnych ogółem	Liczba długotrwale bezrobotnych kobiet	% ogółu bezrobotnych wykonujących ten zawód bezpośrednio przed rejestracją	% wszystkich kobiet bezrobotnych wykonujących ten zawód bezpośrednio przed rejestracją
Sprzedawca	2 713	2 418	55,9%	56,6%
Kucharz	1 295	1 083	61,1%	66,9%
Pomocniczy robotnik budowlany	875	0	56,6%	0,0%
Robotnik gospodarczy	724	193	63,5%	70,4%
Ślusarz	671	13	56,4%	68,4%
Murarz	608	1	65,7%	100,0%
Krawiec	602	594	64,7%	64,7%
Technik ekonomista	574	501	56,7%	58,8%
Fryzjer	534	523	59,4%	59,9%
Technik mechanik	496	16	50,5%	64,0%
Cukiernik	442	406	65,2%	68,0%
Sprzątaczką biurową	409	400	67,4%	67,9%
Mechanik pojazdów samochodowych	401	0	41,6%	0,0%
Pomocniczy robotnik w przemyśle przetwórczym	361	199	58,2%	65,5%
Specjalista administracji publicznej	344	272	52,8%	56,3%
Pedagog	292	270	54,2%	55,3%
Piekarz	285	102	52,9%	68,9%
Magazynier	272	59	41,6%	55,1%
Tokarz w metalu	259	23	63,6%	79,3%
Ekonomista	256	174	51,9%	52,3%
Technik rolnik	255	165	66,4%	71,4%

Zawód wykonywany bezpośrednio przed rejestracją	Liczba długotrwale bezrobotnych ogółem	Liczba długotrwale bezrobotnych kobiet	% ogółu bezrobotnych wykonujących ten zawód bezpośrednio przed rejestracją	% wszystkich kobiet bezrobotnych wykonujących ten zawód bezpośrednio przed rejestracją
Technik prac biurowych	254	213	58,8%	58,5%
Szwaczka ręczna	248	246	65,1%	64,9%
Stolarz	234	4	48,0%	40,0%
Kelner	228	215	48,7%	51,2%
Technik informatyk	211	50	40,0%	61,7%

*na podstawie MRPiPS Załącznik Nr 3 za I półrocze 2020 r.

Jak wynika z powyższego zestawienia, największa liczba długotrwale bezrobotnych (2 713 osób) wykonywała zawód sprzedawcy. Zdecydowaną większość w tej grupie (89,1%) stanowiły kobiety. Długotrwale bezrobotni sprzedawcy stanowili ponad połowę wszystkich bezrobotnych reprezentujących ten zawód. Drugi w kolejności pod względem liczby zarejestrowanych długotrwale bezrobotnych to zawód kucharza. Jednak w przypadku zawodu kucharza liczba bezrobotnych jest ponad dwukrotnie mniejsza. Wśród długotrwale bezrobotnych kucharzy także dominują kobiety (83,6%). Warto dodać, że we wszystkich przedstawionych w tabeli zawodach, długotrwale bezrobotni stanowią znaczącą część wszystkich zarejestrowanych (od 40% do ponad 60%, w zależności od zawodu).

Długotrwale bezrobotni a prawo do zasiłku

Już na podstawie samej definicji zjawiska długotrwałego bezrobocia można przypuszczać, że w tej grupie niewielka część osób posiada prawo do zasiłku dla bezrobotnych. Potwierdzają to też dane statystyczne. Na koniec czerwca 2020 r. znikoma część osób długotrwale bezrobotnych (0,4%) posiadała prawo do zasiłku dla bezrobotnych, przy czym większość długotrwale bezrobotnych z prawem do zasiłku (85,9%) stanowiły kobiety. Podobna sytuacja miała miejsce w czerwcu 2019 r., kiedy to długotrwale bezrobotni z prawem do zasiłku stanowili 0,3% ogółu, a kobiety również zdecydowanie przeważały (80,0%).⁶ W skali kraju długotrwale bezrobotni z prawem do zasiłku stanowią również niewielką część całej omawianej grupy (0,6% wg danych za maj 2020 r.). Podobnie, jak w województwie lubelskim, zdecydowanie przeważają kobiety, stanowiące 87% długotrwale bezrobotnych pobierających zasiłek.⁷

⁶ na podstawie sprawozdań MRPiPS-01

⁷ źródło: psz.praca.gov.pl

Podjęcia pracy przez długotrwale bezrobotnych

Chociaż aktywizacja zawodowa osób długotrwale bezrobotnych jest utrudniona, w wielu przypadkach, jak pokazują dane, mimo trudności, osobom tym udaje się znaleźć pracę. W ciągu całego ubiegłego roku w regionie lubelskim zatrudnienie znalazło 12 983 osoby długotrwale bezrobotne. Warto zaznaczyć, że zdecydowana większość podjęć pracy stanowiło zatrudnienie niesubsydiowane. W pierwszym kwartale 2020 r. liczba długotrwale bezrobotnych, którzy znaleźli pracę zmniejszyła się, ale prawdopodobnie jest to związane z sytuacją epidemiologiczną, z jaką mamy do czynienia od połowy marca bieżącego roku.

Tabela 7. Podjęcia pracy przez długotrwale bezrobotnych w regionie lubelskim

podjęcia pracy	ogółem	subsydiowane zatrudnienie		niesubsydiowane zatrudnienie	
		liczba	%	liczba	%
I kwartał 2019	2 887	347	12	2 540	88
II kwartał 2019	3 131	622	19,9	2 509	80,1
III kwartał 2019	3 691	469	12,7	3 222	87,3
IV kwartał 2019	3 274	312	9,5	2 962	90,5
I kwartał 2020	2 359	285	12,1	2 074	87,9

*opracowano na podstawie sprawozdań MRPiPS-01

Długotrwale bezrobocie a regionalna polityka rynku pracy

Długotrwale bezrobocie stanowi jedno z najważniejszych wyzwań, przed jakimi stoi rynek pracy województwa lubelskiego. Podczas, gdy w ostatnim czasie stopa bezrobocia w województwie lubelskim sukcesywnie spadała, w rejestrach urzędów pracy wciąż pozostawała liczna zbiorowość osób długotrwale bezrobotnych. Wybuch epidemii COVID 19 dodatkowo pogorszył sytuację osób długotrwale bezrobotnych, znacząco utrudniając poszukiwanie pracy oraz korzystanie z różnych form wsparcia. Aktywizacja zawodowa osób długotrwale pozostających bez zatrudnienia pozostaje jednym z priorytetów wojewódzkiej polityki rynku pracy.

Polityka ta może i musi opierać się na odpowiednich danych i faktach. Od 5 lat dokładnie diagnozowane są zestawy zawodów deficytowych dla każdego powiatu, czyli takich, gdzie pracodawcom bardzo trudno znaleźć kandydatów do pracy. Wyniki te dostępne są na stronie barometrzwodow.pl i w corocznych raportach z badania Barometr Zawodów. Można postawić tezę, że utrzymujące się deficyty zawodowe oraz długotrwale bezrobocie oznaczają, że wyczerpała się skuteczność dotychczasowych instrumentów rynku pracy i sposobów aktywizacji długotrwale bezrobotnych. Model pomocy musi być zmieniony, z uwzględnieniem przyczyn związanych z czynnikami motywującymi do pracy.

Zgodnie z ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, samorząd województwa na podstawie Krajowego Planu Działań, uwzględniając dokumenty strategiczne, przygotowuje corocznie regionalny plan działań na rzecz zatrudnienia, który identyfikuje priorytetowe obszary oraz grupy bezrobotnych i innych osób wymagających wsparcia. Regionalny plan działań na rzecz zatrudnienia (RPD) jest przygotowywany i aktualizowany przez wojewódzkie urzędy pracy. Dokument koordynuje regionalną politykę rynku pracy poprzez wskazanie najistotniejszych działań, które będą podejmowane w województwie w tym obszarze. Regionalny Plan Działań na rzecz Zatrudnienia dla województwa lubelskiego jest przygotowywany przez Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie. Biorąc pod uwagę skalę problemu długotrwałego bezrobocia w województwie, w dokumencie na 2020 r. jako jeden z głównych celów określono „Poprawę sytuacji na rynku pracy osób długotrwale bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy”

W związku z tym w dokumencie znalazły się następujące rekomendacje:

- aktywizacja osób długotrwale bezrobotnych poprzez formy wsparcia przewidziane dla osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy,
- realizacja programów regionalnych i specjalnych dedykowanych osobom długotrwale bezrobotnym,
- współpraca urzędów pracy z OPS,
- zaplanowanie działań oraz inicjatyw wspierających grupę docelową na poziomie samorządu województwa.

Adresatami powyższych rekomendacji są przede wszystkim; powiatowe urzędy pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w Lublinie

[Programy regionalne i programy specjalne](#)

Wśród ustawowych instrumentów rynku pracy, które mogą służyć pomocą w aktywizacji grup bezrobotnych wymagających szczególnego wsparcia są programy regionalne i specjalne.

Programy regionalne, realizowane przez wojewódzkie urzędy pracy w porozumieniu z powiatowymi urzędami pracy, powstają w oparciu o analizę regionalnego rynku pracy. Dogłębna diagnoza najważniejszych problemów oraz grup wymagających dodatkowego

wsparcia w aktywizacji zawodowej z uwzględnieniem zróżnicowania przestrzennego, stanowi podstawę dla opracowania takiego programu.

Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie wraz z powiatowymi urzędami pracy z terenu województwa lubelskiego każdego roku inicjuje i realizuje programy regionalne. W 2019 r. realizowane były 2 programy regionalne:

- Drogi-mosty-rzeki III, Program adresowany do osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy, w tym osób długotrwale bezrobotnych. W ramach programu realizowano formy aktywizacji przewidziane w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy
- Rozwój małej i średniej przedsiębiorczości w województwie lubelskim II, Program skierowany do każdej grupy bezrobotnych, obejmował: szkolenia, staże, środki na podjęcie działalności gospodarczej, refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy.

W 2020 r. Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie realizuje następujące programy regionalne:

- Drogi-mosty-rzeki IV
- Młody przedsiębiorczy

Programy specjalne są realizowane przez powiatowe urzędy pracy (samodzielnie lub we współpracy z innymi podmiotami). Mogą one dotyczyć wybranych form wsparcia osoby lub grup bezrobotnych. Zaletą programów specjalnych jest to, iż obejmują one osoby, dla których stosowane wcześniej usługi i instrumenty rynku pracy okazały się niewystarczające. Można nimi objąć tych bezrobotnych, którym najtrudniej jest zaistnieć na rynku pracy i utrzymać zatrudnienie.

Przykładem programu specjalnego, zakładającego wsparcie między innymi osób długotrwale bezrobotnych jest program Powiatowego Urzędu Pracy w Lublinie pt. „Pakiet na start”.

Program rozpoczął się w listopadzie 2019 r. i aktualnie trwa. Program realizowany jest we współpracy z ośrodkami pomocy społecznej. Celem programu jest powrót na rynek pracy bezrobotnych podopiecznych ośrodków pomocy społecznej, w tym między innymi osób długotrwale bezrobotnych. Program obejmuje poradnictwo zawodowe, a w następnej kolejności, w zależności od indywidualnych potrzeb, inne formy wsparcia, takie jak: szkolenia, staże, zatrudnienie subsydiowane.

Tabela 8. **Długotrwanie bezrobotni uczestnicy programów regionalnych i specjalnych w 2019 r.**

wyszczególnienie	długotrwanie bezrobotni, którzy:			
	w roku 2019		kontynuowali 31.12.2019	podjęli pracę*
	rozpoczęli	zakończyli		
	udział w programie			
uczestnicy programów regionalnych	175	168	11	149
uczestnicy programów specjalnych	27	13	14	7

*Na podstawie sprawozdania MRPiPS-01, Załącznik Nr 8 za 2019 r.

Programy współfinansowane ze środków Unii Europejskiej

Jeśli chodzi o osoby długotrwanie bezrobotne, w projektach współfinansowanych ze środków unijnych stosuje się definicję Komisji Europejskiej wprowadzoną we wskaźnikach wspólnych.

Za osobę długotrwanie bezrobotną uważa się:

- osobę bezrobotną nieprzerwanie przez okres ponad 6 miesięcy - w przypadku osób w wieku poniżej 25 lat oraz
- osobę bezrobotną nieprzerwanie przez okres ponad 12 miesięcy - w przypadku osób w wieku 25 lat i więcej

Do okresu pozostawania bez pracy wlicza się również okres przed rejestracją w urzędzie pracy. Status na rynku pracy jest określany w dniu rozpoczęcia uczestnictwa w projekcie.

Wojewódzki Urząd Pracy jest Instytucją Pośredniczącą, czyli odpowiadającą za koordynację wsparcia w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

Poniższa tabela przedstawia liczby osób długotrwanie bezrobotnych objętych wsparciem w ramach RPO WL na lata 2014-2020.

Tabela 9. **Liczba osób długotrwanie bezrobotnych – uczestników projektów zrealizowanych w ramach RPO WL 2014-2020**

Oś Prioryteto	2015		2016		2017		2018		2019		wartość skumulowana		
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	ogółem	M	K

wa 9 (Priorytet Inwestycyjny 8i)														
Długotrwałe bezrobotni (EFS)	611	640	1462	1913	2187	2807	1694	2497	967	1293	16071	6921	9150	
całkowita liczba uczestników	1 735		5 558		9 083		7 548		4 926		28 850			
Oś Priorytetowa 11 (Priorytet Inwestycyjny 9i)	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	ogółem	K	M	
Długotrwałe bezrobotni (EFS)	0	0	74	102	143	203	245	415	160	317	1 659	622	1 037	
całkowita liczba uczestników	0		784		2 101		5 633		5 105		13 623			

*Źródło: Wydział Wdrażania RPO WL Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie;

Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie jest również Instytucją Pośredniczącą w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 (PO WER) w regionie.

W tabeli poniżej przedstawiono łączne liczby osób długotrwale bezrobotnych, które skorzystały ze wsparcia w programie.

Tabela 10. Liczba osób długotrwale bezrobotnych - uczestników projektów w województwie lubelskim w ramach PO WER

	osoby długotrwale bezrobotne (liczba)
powiatowe urzędy pracy	17 413
projekty konkursowe	741
łącznie	18 154

*Źródło: Wydział Realizacji PO WER Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie;

Podsumowanie

Osoby długotrwale bezrobotne są kategorią stosunkowo trudną w kontekście aktywizacji zawodowej. Długotrwale bezrobocie często wiąże się bowiem z wieloma innymi czynnikami, które znacząco utrudniają powrót na rynek pracy. Wyodrębnienie rodzajów i istotności

przyczyn długotrwałego bezrobocia w aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej wymagałoby pogłębionych badań kończących się odpowiednimi rekomendacjami. Ponadto, wraz z wydłużaniem się czasu pozostawania bez zatrudnienia, maleją szanse na skuteczną aktywizację, utrwalają się postawy zniechęcenia, pojawia poczucie braku perspektyw i sensu poszukiwania pracy, co a w konsekwencji powoduje stopniowe oddalanie od rynku pracy oraz wzrastające zagrożenie wykluczeniem społecznym.

Odrębną kwestią pozostaje fakt, iż faktyczna liczba osób bezrobotnych długotrwanie może być dużo niższa, niż podawana w oficjalnych statystykach, ponieważ część z nich pracuje nielegalnie, a rejestracja w urzędzie pracy pomaga im zachować różne świadczenia. Trzeba również założyć, że w zależności od powiatu czynniki długotrwałego bezrobocia mogą nie być takie same.

Udzielenie adekwatnej i skutecznej pomocy długotrwanie bezrobotnym wymaga zarówno wspierania w postaci ustawowych instrumentów dedykowanych tej grupie bezrobotnych, pomocy doradców zawodowych, ale także wsparcia psychologicznego. Pomoc ta powinna być spójna, ciągła i adekwatna do przyczyn. W przypadku osób długotrwanie bezrobotnych, korzystających z opieki społecznej, efektywne wsparcie wymaga natomiast systematycznej współpracy służb zatrudnienia i instytucji pomocy społecznej. Warto też korzystać z możliwości, jakie dają programy regionalne oraz specjalne, a także fundusze unijne. Jednak trzeba mieć na uwadze, że w przypadku osób długotrwanie bezrobotnych, wszelkie podejmowane działania, nawet jeżeli nie od razu przynoszą pożądane efekty w postaci zatrudnienia, zatrzymują lub spowalniają proces marginalizacji społecznej, łagodzą skutki długotrwałego pozostawania bez pracy oraz stanowią nieocenione wsparcie psychologiczne dla osoby dotkniętej tym problemem. Z kolei działania profilaktyczne wobec tego zjawiska muszą być podejmowane w szerszym kontekście polityki niż tylko polityka rynku pracy, tzn. w polityce społecznej, gospodarczej i edukacyjnej.